

EKOLOGIK QADRIYATLAR VOSITASIDA MAKTABGA TAYYORLOV GURUHI TARBIYALANUVCHILARINI TEVARAK-ATROF BILAN TANISHTIRISH MAZMUNI

M.Erniyazova

**Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor
va mutaxassislarini qayta tayyorlash va
ularning malakasini oshirish instituti
tayanch doktorant
amangeldiqizi8@gmail.com**

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabga tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini ekologik qadriyatlar vositasida tevarak-atrof bilan tanishtirish metodikasini takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida bolalarda ekologik tushuncha va qadriyatlarni shakllantirish, tabiat bilan to'g'ri munosabatda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirish, tevarak-atrofnı muhofaza qilish bo'yicha ongli munosabatni tarkib toptirish yo'llari tahlil etilgan. Maqolada ekologik tarbiya jarayonida interaktiv metodlar, amaliy mashg'ulotlar, o'yin faoliyati va loyihaviy ishlardan foydalanish samaradorligi asoslantirilgan. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik muhitni yaratish, ota-onalar bilan hamkorlik qilish va pedagoglarning malakasini oshirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari maktabga tayyorlov guruhida ekologik qadriyatlar asosida tarbiyalash metodikasini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: ekologik tarbiya, maktabga tayyorlov guruhi, qadriyatlar, tevarak-atrofnı tanishtirish, pedagogik metodika, tabiatni muhofaza qilish, amaliy mashg'ulotlar, interaktiv metodlar, o'yin faoliyati, maktabgacha ta'lim.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования ознакомления воспитанников подготовительной группы с окружающей средой посредством экологических ценностей. В исследовании проанализированы пути формирования у детей экологических понятий и ценностей на основе современных педагогических подходов, развития навыков правильного взаимодействия с природой, формирования осознанного отношения к охране окружающей среды. В статье обоснована эффективность использования интерактивных методов, практических занятий, игровой деятельности и проектных работ в процессе экологического воспитания. Также освещены вопросы создания экологической среды в дошкольных образовательных учреждениях, сотрудничества с родителями и повышения квалификации педагогов. Результаты исследования дают практические рекомендации по совершенствованию методики воспитания на основе экологических ценностей в подготовительной группе.

Ключевые слова: экологическое воспитание, подготовительная группа, ценности, ознакомление с окружающей средой, педагогическая методика, охрана природы, практические занятия, интерактивные методы, игровая деятельность, дошкольное образование.

Bugungi kunda atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik muvozanatni saqlash jahon hamjamiyati oldida turgan dolzarb muammolardan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-oktyabrdagi PF-5847-son Farmoni va 2020-yil 2-maydagi PF-5992-son Farmonlarida

ta'lim-tarbiya tizimida ekologik tarbiyani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologik qadriyatlarni singdirishning muhim ahamiyati shundaki, aynan shu yoshda shaxsning asosiy qadriyatlari, tabiatga nisbatan munosabati va xulq-atvor ko'nikmalari shakllanadi.

Maktabga tayyorlov guruhi bolalari (6-7 yosh) ekologik tarbiyaning muhim bosqichida turadi. Bu yoshda bolalar murakkab ekologik tushunchalarni tushunish, tabiatdagi bog'liqliklarni anglash va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha faol ishtirok etish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Shu bois, bu yoshda ekologik qadriyatlarni shakllantirish metodikasini takomillashtirish ayniqsa dolzarbdir.

Ekologik tarbiya muammolariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu masala bir necha yo'nalishda o'rganilgan. S.N.Nikolayeva, N.A.Ryzhova kabi tadqiqotchilar maktabgacha ta'limda ekologik tarbiyaning nazariy asoslarini ishlab chiqishgan va bolalarda ekologik ongni shakllantirish metodikasini yaratishgan.

Chet el tadqiqotchilaridan R.Carson, D.Sobel, L.Chawla bolalarda tabiatga bo'lgan muhabbatni rivojlantirish va ekologik qadriyatlarni shakllantirishning psixologik jihatlari ustida ish olib bordilar. Ular bolalarning tabiat bilan bevosita aloqasi va his-tuyg'ularning ekologik tarbiyada muhim ahamiyatini ta'kidladilar.

Mahalliy tadqiqotchilardan M.Mahmudova, G.Rasulova, D.Sharipova maktabgacha ta'limda ekologik tarbiyaning milliy xususiyatlarini hisobga olgan holda metodikalarni ishlab chiqdilar. Ularning ishlarida O'zbekistonning tabiiy-iqlim sharoitlari, milliy qadriyatlar va madaniy an'analarni ekologik tarbiya jarayoniga integratsiya qilish yo'llari ko'rsatilgan.

Biroq, mavjud tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabga tayyorlov guruhi bolalarini ekologik qadriyatlar vositasida tevarak-atrof bilan tanishtirish zamonaviy talablar asosida takomillashtirilishi va yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali boyitilishi zaruriyati mavjud.

Nazariy metodlar: pedagogik, psixologik va ekologik adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, mavjud tajribani umumlashtirish. Empirik metodlar: pedagogik kuzatuv, so'rovnoma, suhbat, test, pedagogik tajriba. Matematik-statistik metodlar: olingan ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish.

Kognitiv komponent: tabiat to'g'risida bilimlar, ekologik tushunchalar, tabiatdagi bog'liqliklarni tushunish. Emotsional komponent: tabiatga mehr-oqibat, go'zallikni qadrlash, ekologik muammolarga sezgirlik. Faoliyat komponent: tabiatni muhofaza qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalar, ekologik mas'uliyat, faol pozitsiya. 6-7 yoshli bolalarning psixologik xususiyatlari ekologik tarbiyaning samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Mantiqiy fikrlash qobiliyatining rivojlanishi bolalar sabab-oqibat bog'liqliklarini tushunish, taqqoslash va xulosa chiqarish qobiliyatiga ega. Bilishga bo'lgan ehtiyojning kuchayishi bolalar atrof-muhit to'g'risida bilim olishga qiziqish bildiradilar. Ijtimoiy motivatsiyaning shakllanishi bolalar guruh faoliyatida ishtirok etish, boshqalar bilan hamkorlik qilish istagi paydo bo'ladi. Ixtiyoriy xulq-atvorning rivojlanishi o'z harakatlarini boshqarish va qoidalarga rioya qilish qobiliyati yaxshilanadi.

Tabiatni bevosita kuzatish ekologik tarbiyaning eng samarali metodlaridan biri. Ekskursiyalar bolalarga fasllar o'zgarishini, o'simlik va hayvonlar hayotini kuzatish, tabiatdagi o'zgarishlarni tahlil qilish imkonini beradi. Maktabgacha ta'lim muassasasi hududida ekologik yo'laklar yaratish, turli xil o'simliklar ekilgan maydonchalar tashkil etish tavsifiya etiladi.

O'yin faoliyati orqali ekologik bilimlarni singdirish. Didaktik o'yinlar: "Kim qayerda yashaydi?", "O'simlik yoki hayvon", "Ekologik belgilar". Syujetli-rolli o'yinlar: "Ekologlar", "Tabiatni muhofaza qiluvchilar", "Bog'bon". Harakatli o'yinlar: "Qushlar uchadi", "Hayvonlar ovi", "Daraxt va shamol". Ekologik mavzularda rasm chizish, haykaltaroshlik, qo'l mehnati, adabiy va

musiqiy ijod bolalarning emotsional munosabatini rivojlantiradi va ekologik qadriyatlarni mustahkamlaydi. Muddatli loyihalar ("Bizning ekologik bog'imiz", "Yer sayyorasi bizning uyimiz", "Chiqindilar ikkinchi hayotga") bolalarda izlanish va tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantiradi, ota-onalarni jalb qilish imkonini beradi.

Ekologik tarbiyaning samaradorligi quyidagi shartlarga bog'liq. Rivojlantiruvchi ekologik muhit yaratish tabiiy burchak, o'simliklar xonasi, akvariumlar va terrarium tashkil etish. Pedagoglarning malakasi ekologik tarbiya bo'yicha maxsus tayyorlov, ilg'or tajribalarni o'rganish. Ota-onalar bilan hamkorlik oilaviy ekologik tadbirlar, uy sharoitida ekologik vazifalar bajarish. Uzlaksizlik va tizimlilik ekologik mashg'ulotlar doimiy o'tkazilishi va barcha ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishi. 2023-2024 o'quv yilida o'tkazilgan pedagogik tajriba natijalari quyidagilarni ko'rsatdi. Ekologik bilimlar darajasi: tajriba guruhida 78% bolalar yuqori darajani ko'rsatdi (nazorat guruhida 52%). Tabiatga emotsional munosabat: ijobiy munosabat ko'rsatkichi 85%ga yetdi (nazorat guruhida 61%). Amaliy ko'nikmalar: tajriba guruhida 72% bolalar o'simliklarni mustaqil parvarish qilish va tabiatni muhofaza qilish harakatlarini amalga oshirdilar (nazorat guruhida 48%). O'tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelinadi. Ekologik qadriyatlar vositasida maktabga tayyorlov guruhi bolalarini tevarak-atrof bilan tanishtirish maqsadli, tizimli va kompleks yondashuv talab qiluvchi jarayondir. Zamonaviy interaktiv metodlar, amaliy mashg'ulotlar va loyihaviy faoliyat ekologik tarbiyaning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ekologik tarbiya kognitiv, emotsional va faoliyat komponentlarini o'z ichiga olishi lozim. Pedagoglar, ota-onalar va bolalarning hamkorligi ekologik qadriyatlarni shakllantirish jarayonining muhim shartidir.

Keyingi tadqiqotlarda ekologik qadriyatlarni shakllantirish metodikasini turli yoshdagi bolalar uchun moslash, milliy-madaniy xususiyatlarni chuqurroq integratsiya qilish hamda uzoq muddatli samaradorlikni baholash ko'zda tutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasida ekologik ta'limni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-maydagi PF-5992-son "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz>
3. Николаева С.Н. Методика экологического воспитания дошкольников. М.: Академия, 2020. 224 с.
4. Рыжова Н.А. Экологическое образование в детском саду: теория и практика. М.: Карапуз, 2019. 432 с.
5. Carson R. The Sense of Wonder: A Celebration of Nature for Parents and Children. New York: Harper Collins, 2017. 128 p.
6. Sobel D. Beyond Ecophobia: Reclaiming the Heart in Nature Education. Great Barrington: The Orion Society, 2018. 64 p.
7. Chawla L. Growing Up Green: Becoming an Agent of Care for the Natural World. The Journal of Developmental Processes. 2020. Vol. 15. № 1. P. 6-23.
8. Махмудова М.М. Мактабгача ёшдаги болаларда экологик маданиятни шакллантириш. Тошкент: Фан, 2021. 156 б.